

JOSE AGERRE ETA
MIGEL JABIER URMENETARI
OMENALDIA

Iruñea, 1989-XII-29

**JOSE AGERRE ETA MIGEL JABIER
URMENETAREN OMENEZ**

Iruñea, 1989-XII-29

*Aladino Colín Rodríguez
Consejero de Presidencia e Interior del Gobierno de Navarra*

Euskaltzainburu Jaun Txit Garaia, Euskaltzain Jaun Txit Gorenak, jaun-andreok, Nafarroako Gobernuaren Lehendakariaren izenean, agur beroa hartu eta ongi etorriak izan zaitezten Foru Komunitateko Jauregira. Egoitza honek, gaur, Euskaltzaindiaren bilkura honen ospakizuna bere baitan hartzeko ohorea du, gain gaineko gizonak izan diren Migel Javier Urmeneta eta Jose Agerreri omenaldia eginen zaien honetan.

Excmo. Sr. Presidente de la Real Academia de la Lengua Vasca, Ilustrísimos Señores Académicos, Señoras y Señores: permítanme unas palabras de saludo y bienvenida en nombre del Presidente del Gobierno de Navarra a esta sede representativa de la Comunidad Foral que hoy tiene el honor de acoger la celebración de la sesión de la Academia en la que se rendirá homenaje a dos ilustres personalidades navarras como D. José Aguerre Santesteban y D. Miguel Javier Urmeneta Ajarnaute, sobre cuya vida y méritos reconocidos hablarán a continuación los académicos navarros D. José María Satrustegui y D. Francisco Javier Zabaleta.

Al rendir homenaje a los señores Aguerre y Urmeneta por su apoyo y dedicación en favor de la utilización y del fomento de la Lengua Vasca en Navarra, la Real Academia contribuye a ensalzar y reconocer la contribución personal de quienes tienen el euskera como instrumento propio de expresión y comunicación.

Por nuestra parte, quienes estamos convencidos de la importancia y necesidad de actos como éste para alcanzar los objetivos que están diseñados en la Ley Foral del Vascuence aprobada por el Parlamento de Navarra celebramos toda manifestación tendente a la normalización y desarrollo del euskera.

Agrademos, pues, a la Real Academia su contribución al desarrollo de la Lengua Vasca en Navarra, y sin más preámbulos, cedo la palabra a su Presidente, reiterando nuestra satisfacción por tenerles entre nosotros con motivo de la celebración de esta sesión. Muchas gracias.

JOSE AGERRE ETA M. J. URMENETAREN OMENEZ

Iruñea, 1989-XII-29

*Jean Haritschelhar
Euskaltzainburua*

Aladino Colin Lehendakaritza eta Barne Saileko Kontseilari jauna,
Estebe Petrizan, Hizkuntz Politikarako Idazkari Nagusia, Andereak,
Jaunak.

Agur bero bat zueri agintari jaunak eta eskerrak ere denbora berean,
orai bertan entzun ditugun hitz sarkorren gatik eta utzi diguzuelakotz
jauregi eder honen areto nagusia gure bilkura idekiarentzat.

Gure arteko harremanak beti zintzoak izan dira eta badakizue behar
den orduan Euskaltzaindia prest dagoela behar diren aholkuen emaiteko
euskararen onerako, hala erabaki duzelakotz 1986-eko abenduaren 15eko
Foru legean bere 3. artikuluko 3. pasartean, pasarte honek diolarik:
“hizkuntz arauetako dagozkionetan erakunde aholku emaile ofiziala dela
Euskaltzaindia”.

Egun, ohoratu nahi ditugu bi euskaltzale suhar, biak Nafartarrak.

Lehen José Agerre Santesteban. Ehun urte ukanen zituen egun
abenduaren 29 an. Gizon ezaguna Nafarroa guzian, idazle bikaina, 30
urte eskas zituen izendatu zutelarik euskaltzain oso Gipuzkoako diputa-
zioan, 1919ko irailaren 21-eko bilkuran. Hamabi lehenetarik zen beraz.

Urriaren 7 an, beren lehenbiziko bilkura egin zutelarik euskaltzainek,
Azkue euskaltzainburu hautatu-eta José Agerre diruzain izendatua izan
zen, Julio de Urquijo liburuzain eta Eleizalde zadorlari.

Baina ez zen gehiago agertu Jose Agerre euskaltzainek egin zituz-
ten bileretara eta 1920-eko martxoaren 25-ean euskaltzainek erabaki hau
hartu zuten:

“4 - Euskaltzainburuak Agerre jaunari idatzi bezaio batzarretara eldu
al izango ote dan ala bere euskaltzain kisa utzi naiago ote duan jakiteko”.

1920-eko apirilaren 25 eta 26 eko aktetan irakus daiteke:

“Agerre euskaltzainaren idazki bat irakurri izan zan, euskaltzaingoari uko egiten, arazoz josia ta zeregiñez betea ei dagolata, ezin leukelako gura bezela euskaltzaingo ori jarraitu ta bete. Uko ori aintzat artzea erabagi zan”.

Berehala hartu zuten bertze erabaki bat: “Agerrek euskaltzaingoa ukatzeaz, utzi zuan Euskaltzaindiaren diruzaingoa, abots batez, Altube euskaltzain gaiaren lepora emana izan zan”.

1920-eko ekainaren 22an José Agerre jaunaren ordekotzat Aita Dama-so Intza kaputxinoaren aurkeztea egin zuten Campión, Urkijo eta Azkue euskaltzainek eta Aita Intza izendatua izan zen 1920-eko uztailaren 23-ko batzarrean.

Denbora guti euskaltzain oso izan zen beraz José Agerre, baina ez dezakegu ahantz erakundearen lehen diruzaina izan zela.

Gizonaz eta idazleaz mintzatuko zaigu Patxi Zabaleta euskaltzaina eta Kontxita Otxoa, Migel Javier Urmenetaren alarguntsak irakurtuko digu bere senar zenak idatzi zuen txostena; José Agerre euskaltzale.

Ohoratzen dugun bigarren euskaltzalea Miguel Javier Urmeneta da hain zuzen, hau euskaltzain urgazle izana.

Anderea, ezagutu dut zure senarra 1962-an etorri nintzelarik Iruñara pilotaz egin behar zen erakusketaren apailatzeko. Orduan, Baionako erakustokiko zuzendari izanez, Iruñako udaletxeak nahi ukan zuen erakus-keta bat egin Munduko Pilota xapelgoak jokatzeko zirelakotz Iruñean.

Orduko alkateak, zure senarra hain zuzen, egin zidan ongi etorri bero bat Udaletxean. Geroztik elgar ikusi dugu noiztenka, bereziki Euskaltzaindiak bere biltzarrak egiten zituelarik Iruñan eta beti aipatzen ginituen gure lehenbiziko harremanak, ez baitzituen ahantziak eta ez nik ere.

Baina hartaz mintzatzeko nik baino hobeki eginen du Jose Mari Satrustegi euskaltzain jaunak.

Patxi Zabaletari hitza eman baino lehenago hemen bilduak diren agintari euskaltzain eta bertze jaun andereei nahi nizkieke nere zorionik amultsuenak eskaini urte berria hastera doalarik:

Bai, izan dadila datorren urtea, urte on eta zorionsua euskararentzat eta euskal kulturarentzat, denek elgarrekin eta elgar sustatuz lan ederra egin dezagun euskararen onerako.

Eskerrik asko.

JOSE AGERREREN OMENEZ

Iruñea, 1989-XII-29

Patxi Zabaleta

Jaun-Andre Agurgarriok

Gaur bezelako egun batean, orain dela ehun urte, 1889.eko Abenduaren hogeitabederatzian jaio zen Iruñean Jose Agerre Santesteban Jauna, euskal idazle eta Euskaltzaindiko kidea izandakoa.

Horregatik gaur omenaldi hau haren eta Migel Javier Urmenetaren oroimenez egiterakoan, eta lehenik, haren nortasun eta izaera adierazi nahi nituzke, ondoren beraren idazlanak eta eritziak zer edo zer aipatzeko.

Jose Agerreren nortasun eta bizimodua

Jose Agerre sendi apal batekoa zen. Haren aita, Eulogio Agerre, Aezkoako Ariakoa zen jatorriz eta zurgintzara Iruñera ezkon aurretik etorria. Ama berriz, Benita Santesteban, berez Iruñekoa. Aitak bazekien euskaraz, Aezkoako euskalkiaz alegia. Baina amak ez zekienez gero, semeari ere ez zioten erakutsi. Jose Agerre horregatik, eta gaur erabiliko genukeen hizketa moduan, euskaldun berria zen; edo zehazkiago esateagatik, ez zuen euskara bere amarengandik eta bere haurtzaroan ikasi, baizik ondorean.

Halere ezin ukatu haren aita euskaraz egiten zuena izateak eta baita ere bere ia betiko bizileku izan zen Iruñeak kutsu bat ezarri ziola; haren hizkuntza ondorean aipatuko eta adierazirik geldituko den bezela gipuzkera oinarri duelarik osatutako hizkera garbizale eta berrizale bat da, baina beti Nafarroako euskalkien kutsuz eta esarez horniturik.

Mutikotan apaizetarako ikasketak hasi zituen; seminariora joan zen alegia; eta bertan ihardun zuen apaiz egiteko gutxi falta zuen arte; urte bat inguru hain zuzen ere. Horiek izan ziren haren ikasketak; ez baitzuen inoiz beste unibertsitate mailako edo beste edozein mailatako titulurik atera.

Baina bere izaerak bultzatzen zizkion jokaeren arauera, asko zuen Jose Agerre jaunak autodidakta edo berez ikasitako kutsutik. Esate baterako bere azken bizibidea, ondorean aipatuko dugun bezela, hizkuntzak irakastea izan zen. Hizkuntza mordo bat irakasten zituen, grekoa, alemaniera, ingelesa, frantsesa eta euskara. Horietatik oinarriak seminarioko ikasketatan hartu bazituen ere, ondorean zuen gehiena hornitu.

Apaizgintzako ikasketak utzirik, eta behin bere betikoa izanen zen bizimodu sekularrera atxikirik, 1913.urtean Iruñeko batzokia tokiz aldatzea erabaki zutenean, jeltkideen buruzagi taldea osatuz, idazkaria bezela agertzen zaigu. Jesús Chueca historigileak dakarrenez, (1) urte horretan, Agerre jaunak hogeitalau zituelarik alegia, delako batzokia San Jose delako plazatik Zapateria karrikara eraman bait zuten. Buruzagitza horretan kideak beste batzuren artean Manuel Aranzadi, Santiago Kuntxillos eta Felix Garcia Larratxe zituen. Zapateria kaleko Egoitza horretan iraun zuen batzokiak 1936.eko gudua hasi zen arte eta bertan atxilotu zuten lehen aldiz Agerre jauna hogeita hiru urte beranduago.

Errepublika arte ordea Agerre ez da politika eta kazetaritzara soilik begira egonen den gizakia. Lehenik ezagutzen zaion lanbidea Iruñeko “Mugica, Arellano y Cia” entresako langile bezela da.

Hain zuzen ere entresaka horrek bidalirik joan zen Sevilla-ra (Sibiriara) 1920.urtean, han ezarri behar zuten ordezkartzaren buru bezela. Mugica, Arellano y Cia delakoa nekazalgoko tresneria egin eta batez ere saltzen ziharduen lantegia zen; garai hartan Iruñean zen garrantzitsuenetakoa. Erabakirik Sevillan ordezkartza ipintzea, hara joatea eskaini edo/eta hara bidali zuten Agerre jauna. Eta han, Sevillan (Sibilian) bizi izan zen 1931.urtea arte. Sevillan zegoelarik ordea, hemen Iruñeko beste lagun batekin elkaturik armak saltzeko denda bat erosi zuten eta orduan beste bizibide hori hartu zuen. Gainera han Sevillan, eta hain zuzen ere, bigarren bizibide hori zuelarik, armeria alegia, beraren anaia baten bitartez ezagutu zuen Agoizko Modesta Zelaia eta berarekin ezkondu eta bertan bizitzen jarri ziren. Bi seme alaba izan zuten, Sevillan bizi zirelarik biak, Jose Migel eta Mirentxu baina Agoitzen jaiok, “aitak hemengoak izatea nahi omen zuelako”, beraiek gogoratzen duten bezela (2).

Sevillan zegoela errepublika etortzen da eta hain zuzen ere 1931. urtean zeukaten arma denda asaldatua eta lapurtua izan zen. Orduan Jose Agerrek Zakarias Zulategi beraren kide ohiari saldu egin zion bere

(1) Geronimo de Ustariz Institutuko Boletina, 3. zenbk.

(2) Miren Agerrek aipatutakoa.

Luis Villasante: *Historia de la Literatura Vasca*, 435. atala.

Joan Maria Torrealdai: *Euskal Idazleak Gaur*, Jakin, Arantzazu, 1977.

zattia eta Iruñera itzuli zen bizitzera. Manuel Iruxo, hain berea zuen farre murriz eta ironiaz ordea ondorean ere urte hauek aipatzeagatik “pepe Sevilla” esaten omen zion laguntasunez.

Sevillara joan aurretik ordea gertatzen da Jose Agerrek Euskaltzaindiarekin izan zuen lehen harremanen gora-behera. Euskaltzaindia, jakina den bezela, Eusko Ikaskuntzak Oñatin 1918.urtean egindako biltzarre nagusian sortzen da. Bertan izendaturik gelditu ziren lehen lau euskaltzainak, hain zuzen ere Azkue, Eleizalde, Urkixo eta Kanpion jaunak. Baita ere ordea Oñatin eta aipatutako biltzarrean Euskaltzaindiaren Arautegiko egitasmo edo aurreproiektu bat onarturik gelditu zen eta honek zioenez hamabi euskaltzain oso behar ziren izendatu. 1919.urteko Irailaren hamabian, Eusko Ikaskuntzak deiturik, Gipuzkoako Aldundian bildu ziren lehen lau euskaltzainak eta baita ere euskal argitalpen edo agerkeria guztien ordezkariak eta hamabirainoko euskaltzain osoa izandatu zituzten. Hamabi horien artean hain zuzen ere, bat Jose Agerre Santesteban zen.

Baina laster hamabi hoiretatik lau desagertzen dira. Bi hil egin zirelako, Txomin Agirre eta Pierre Broussin hain zuzen ere. Eta beste bi berriz, Adima eta Agerre, kargua utzi egiten dutelako.

Guzti hau Luis Villasanteren Euskal Literaturaren historian azaltzen da eta aldaketa haundirik gabe ere Juan M. Torrealdairen “Euskal Idazleak Gaur” liburuan, nahiz eta gero liburu honetan bertan Jose Agerrere-na eta beste batena bezela —A. Gatehiteguy- bezela ematen den, beste Agerre batena den liburua, Laborantza, Laborantzatik hobeki bizitzeko. Bigarren Agerre hau Miarrizteko apaiz eta Baionako kalonjea da. Bada gainera ere beste hirugarren idazle Agerre bat, Bizkaikoa. Eta izenen berdintasunaz aritzean Axularren ere Agerre zela aipatu egin beharko genuke.

* * *

Zergatik utzi zuen Agerrek Euskaltzaindiko kargua edo/eta zergatik utzierazi zioten?

Ikusirik bere bizimodua eta baita ere bere seme-alabei galdegin ondorean, zera aipatu behar, 1919.urteko erdialdean izan zen izendatze hori; garai horretan Agerre “Mugica, Arellano y Cia” zelakoarentzat ari zen lanean eta hurrengo urtean hain zuzen ere 1920. Sevillara joaten da bizitzera, eta orduan badirudi badagoela hor arrazoinik kargu hori ezin eramane zezakeela pentsatzeko.

Villasante jaunari ordea entzun izan diot badirela Azkue jaunak egindako gutunak adieraziz Agerreri ezin bazuen kargua bere bizkar

eraman utz zezala. Eta jarrera edo jokabide horrek, lehen aipatutako arrazoinekin kontraesanik izan gabe, badu gainera beste oinarri bat ere, ez zela alegia Agerre bakarrik izan kargu utzi zuena garai hartan, baizik eta baita ere Adima jauna.

Ondoren ordea ez da gehiago holakorik gertatu, eta horri buruz aipagarriena Agerre bera ordezkatu zuena Euskaltzaindian, Aita Damaso Intza jauna alegia, hogeitaz baina gehiago atzerriraturik izan baitzen.

Nire iduria da kargua uzteko arrazoina kanpora bizitzera joatekoarena izan zela da gehien batean. Berak joan zenean ez baitzekien noiz arte zijoan gainera. Baina iduri hori eusteko bada beste arrazoin bat ere. Jose Agerrek bere azken urteetan ere baditu idatziak izenpetzean “euskaltzaindiko” hitza, bere izenari erasten dizkionak.

Gainera haren seme alabek gordetzen dituzten paperetan hil aurretik, Euskaltzainditik hartzen zituen gutunak eta eskutitzak ongi baino hobeki gordetarik daude. Eta azkenik ez zitzaion inoiz Euskaltzaindiarekiko uste txarrik ikusi; alderantziz bere azken ekintzak *Principe de Viana* aldizkaria eta erakundearen inguruan izan ziren Urmeneta, Diez de Ulzurrun, eta holako kideekin eta talde horrek harreman eta kidetza sendoa izan zuen beti Euskaltzaindiko egitura eta jokabideekin.

Errepublika etortzean eta aipatutako gora-behera guzti horen ondoren Jose Agerre bere familiarekin Sevillatik Iruñera etorri zen bizitzera, 1931.urtean zehazki.

Iruñean, hurrengo urtean, 1932.an izendatzen dute Eusko Ikaskuntzako Nafarroako Ordezkaritzako idazkaria. Egia esateko ordezkari horrek ez zuen Errepublika garai hartan lan gehiegirik azaldu, eta lanbide horretarako izendatzeko ere izan zuen Jose Agerrek aurkakorik, Ramón Gofñi izenekoa hain zuzen ere.

Behin Iruñean eta errepublika garaian, berriro ere politikako munduan murgiltzen da, eta Napar Buru Batzarrea deitutako jeltxoen batzordean azaltzen da berriro eta hain zuzen ere 1935.urtean buru bezela delarik.

Urte horretan bertan kazetaritzan gero eta gehiago murgilduz doalarik *La Voz de Navarra* egunkariko zuzendaritzara iristen da. Eta lanbide horretan aritzekoa zen gerratea hasi egun ber-bererarte.

Gerratea hasitzat ematen den egunean bertan, 1936-ko Uztailaren 18an ere *La Voz de Navarra* egunkaria atera egin zen kalera. Eta hurrengo egunean, Zapateria kaleko batzokiaz gainera egunkariaren beraren egoitza zenean atxilotu zuten lehen aldiz Jose Agerre jauna.

Jakina den bezela gainera, egunkari horretan zeudenak atxilotu edo bidali eta bakarrik egun batzu beranduago atera zuten frankismoko lehen egunkari bezela ezaguna izan zen Iruñeko *Arriba España* periodikoa, Fermin Izurdiaga apaizaren zuzendaritzapean. Etxeak izenez aldatu ere egin gabe, gaur arte gertatu zen guzti hori.

La Voz de Navarra egunkariaren zazpi zuzendarietatik azkenekoa izan zen bada Jose Agerre. Jesús Chueca jaunak aipatzen du ere Manuel Iruixoren idazkietan azaltzen denez, Miguel Espartza *La Voz de Navarra*-ko azken aurreko zuzendari politikoki jaimista, nahiz eta euskaltzalea zenarekin eta zetorrela inolaz ere bat Agerre jauna eta adierazi zuela gainera Espartza egunkarian zegoen bitartean ez zuela bertan lanik eginen. Aipatutako Migel Espartza hau, egunkari bereko lehen zuzendaria izandako Eladio Espartzaren lehengusua bazen ere, ez ziren iduri berdinakoaak gizarteari buruzko idurietan.

Jose Agerrek Errepublikako garai horretan eta batez ere egunkarian “Gurbindo” izengoitia erabiltzen du. Beraren politikako izengoitia zela dirudi izen horrek, baina bere azken urteetan egiten zuen olerkiren batean ere, berriro, izenorde hori bera ere erabiltzen du. Zergatik “Gurbindo”? Haren sendikoek dioenez ez zuen ez abizenik, ezta jatorrizko edo gurasoen sorterriko topinimiarekin zerikusirik. Badirudi beraz, izengoiti hori, politika mailako borroketan erabiltzen hasi zela eta gero batez ere kazetaritzako lanetan erabiltzen jarraitu egin zuela. Gerrate ondorean izen hori baztertu egin zuen, baina berriro, esan bezela noiz behinka erabili zuen beraren azken urteetan.

Hogeitamaseko gerratea hasi zen egunean bada egunkaria atera zen eta hurrengoan atxilotu zuten Agerre. Berriro ere beste bi aldiz atxilotu zuten, 41 eta 46 noski. Guztira ia bi urte egin zuen giltzapean eta epaiketa bat izan zuen. Bizia ez baldin bazioten kendu lehen egun haietan, txiripaz izan zela aitortu behar; batetik sendi harremanak zituen altxatu zirenen artean. Eta bestetik gizaseme errespetatua izan zen gehienetan pertsona bezela. Gerra ondoren betire Urbiola, Ariztia, Etxeberria, Ezkurdia eta beste hainbesterekin azaltzen da behin eta berriro presoan laguntzan, eta beste informazioko harremanetan.

Beste saiaera batzutan ere aritua zen Agerre Errepublika garaian. Lehenago, 1923.an izandako euskal eskolak tajutzen eta antolatzen saiatu ziren 1934.tik aurrera guraso talde bat. “Escuelas Vascas” deitutako elkar-
tea sorturik bi tokitan jarri zituzten gelak, Karlos III. kalean zegoen txalet batean, orain Nafarroako Aurrezki Kutxa dagoenean hain zuzen ere, eta baita ere Eskolapioen orduan egin berria zen ikastetxean, haundiegia zutenez gero gela pare bat uzten baitzieten. Iruñean bigarren aldiz ipini zen euskal eskola hauetan ehun eta berrogeiren bat ikasle izateraino iritsi ziren, bi edo hiru irakasle zutelarik.

Gerrate ondoren, galdurik zuen lanbidea, baina ez zen erbesterratu, baizik eta Iruñean gelditu zen bizitzen. Ondasun edo patrimonio gutxiko gizasemea zenez gero eta seme-alabak ikasteko adinean zituenez gero, egin zezakeen lan bakarrari ekin zion, hizkuntzak erakusteari. Bere etxean bertan eta bera bakarrik irakasle zelarik lau edo bost hizkuntza ematen zuen, beti eskola partikularrak izenez. Beraren lanbide horri izena ere jarri zion, “poliglos” hain zuzen ere.

Haren ikasleek diotenez euskara gramatikaren bitartez erakusten zuen, Umandiren *gramatika* erabiltzen zuen batipat. Eta gainera bere apunte batzu ere ematen zituen, liburuaren osagarri bezela. Ez zuen bada oraingo metodologiarik ezagutu.

Seme-alabek ikasketak bukatu zituzten neurrian ikastaldi edo klase gutxiago eman beharra etorri zitzaion, baina beti azkenerarte klaseren bat ematen jarraitu zuen.

Jose Agerre bihotzekoak emanda 1962.ko Urriaren 19an hil zen, 72 urte zuelarik eta *Diario de Navarra* egunkariko hainbeste urtez zuzendaria izandako Garcilaso hil zen egun berberean. Errepublika garaian gogorki polemizatutakoak ziren biak. Bi egunkaria horien artean, besterik beste, Nafarroaren konkistari buruzko eztabaida eta polemika bortitzat izan ziren ezagunenak, hain zuzen ere Fernando el Catolico ala el Falsario zelakoak, batzuek eta besteek deitzen zuten bezela, erabili zuen bula egiazkoa zen ala ez. Jarrera guzti hauetan Agerrerengan nabaria da Arturo Kanpionen eragina, nabaria den bezela ere bere jarrera eta pentsakera progresista ondasun komunalen defentsan eta nekazarien bizibideaz duen arduran.

Jakin grina izugarriko gizona, edozein gai ukitzeko eta aztertzeko premia sumatzen zuen. Horregatik ukitzen dituen gaiak era guztitakoak dira. Baina euskararen zaletasunak beti iraun zion eta azkeneko urteetan, esan bezela Diez de Ulzurrunekin, Irigaraytarrekin, Tirapu eta Urmene-tarekin herriz herri ibiltzeari ekin zion. Hori izan zen idatziez gain bere azken emaitza.

Jose Agerrearen idazkera eta idazlanak

Agerrek bazituen harremanak, baina idazle bezela bakartizat jo behar dugu. Bere garaian, Iruñean bizi zen esate baterako Blas Fagoaga eta hain zuzen ere bien eskuzko idazkerak badu antza, baina harreman horrek ez zituen eraman beren idazkerak elkarrenganatzera.

Agerrek berak aipatzen digu ere beste artikulu batean Iruñeko beste euskal idazle bat, Alejandro Tapia Perurena, baina horri buruzko azterke-

ta egiten duenean Onaindiaren *Milla Olerki Eder* delakoan dituenak azterzen ditu.

Giro benetan ez zen nolanhikoa eta hori guztia ere kontutan hartu behar.

Bigarren berezitasuna zera da, Agerrek ehunka eta ehunka orrialde idatziak izanagatik, eta esan nezake gehiago, ehunka eta ehunka olerki izanagatik ere ez zuen liburu eta ezta liburuxka bat ere argitaratu. Argitaratzen zituen aldizkari eta egunkarietan. Kazetari anima zuen neurri haundi batean. Artikuluak eta olerkiak eta saiaera motzak dira bere emaitza batez ere. Eta ez bakarrik *La Voz de Navarra* delakoan aritu zenez geroztik, baizik eta lehenagotik ere. Gaiak ez ditu behin ukitzen, baizik gai berera behin eta berriro itzultzen da. Baditu hiru, lau eta bost edo gehiago aldiz moldatutako eta birmoldatutako olerkiak eta baita ere idazlanak. Baina behin gai bat erabiltzen duenean eta ikuspegi bat ematen dionean, artikulua edo olerkia dela eta argitaratzen baldin bada, ez du gehiago biltzeko grinarik izan. Beraren sendikoek ere galdera honi ezin diote erantzunik eman. Zergatik ez ote zituen bildu bere idazlan hain ugariak? Agian, esan bezela, bere kazetari izaerak egunerokotasunera bultzatzen zuelako, eta behin argia ikusiz gero berena egina zutela uste zuelako. Aipatu behar da ere ez zela batere erraza liburuak argitaratzea... baina iduritzen zait, Jose Agerrek, nahi izan balu eta saiatu izan balitz bilduma bihurtzen argitaratuak eta argitaratu gabeak dituenak lor zezakeela.

Eta non diren Agerreren lanak esan baino lehenago, beste bitxitasun bat ere esan egin behar; Agerreren poemagintza lana, olerkigintza, oso zabala eta haundia izanik gehien gehiena euskaraz dagoela. Prosa berri, artikuluak eta ereportaiak edo beste edozein motatako prosako idazlanak hamarretatik bederatzi espainolez daude. Baditu hitz lauz edo prosaz egindako artikuluak eta lanak ere euskaraz eta ez gutxi, egia da, baina esandako tajuak.

Argitaratuta dituen euskal idazlanak, batez ere, esan bezela olerkiak, hurrengo argitalpen hauetan agertzen dira gutxienez:

Zeruko Argia, Argia, Egan, Olerti, Amayur, Pregón, Principe de Viana, Euzkadi, Alderdi, Karmel, Euzko Gogoa, Euskal Herria, Euzkerea, Iruñeko Aurrezki Kutxa Munizipaleko *almanake* edo *urtekarietan, La Voz de Navarra* egunkarian eta *El Pensamiento Navarro* egunkarian.

Azkenik aipatutako egunkari horretan, *El Pensamiento Navarro*-n, alegia, urte askotan idatzi zuen. Bazituen bertan lan egiten zuten bi kazetari adiskide; bata Zelso Torrea, Iñarbe; eta bestea Xanti Andia, kiroleiaz aritzen zena. Gainera agian bere euskalzaletasunetik hurbilago sumatzen zuen egunkari hau bestea baino. Eta gerra ondoretik hasi eta

hil zen arte hor idatzi zuen Agerrek. Gehienetan olerkiren bat euskaraz eta sarreran eta agian bukaeran hitz lauz edo prosaz argitasun piskaren bat zekarkiokeen komentarioa. Erabiltzen zituen gaiak, alegia, erlijioakoak, folkloreakoak eta noizean behin ohiturei edo gertakizun arraroren bati zegokion zer edo zer. Politikako gaiak alegia ezta aipatu ere.

Argitara emandako idazlan horietaz gainera Agerrek baditu argitaratu gabeak beste olerki eta idazlan multzo haundi bat. Beraren alaba Mirentxuk zortzi edo hamar karpetatan bildurik dauzka. Gehienak zuzenduak daude, zirriborro mailan besteren batzu; gai berari buruz eta erabilpen berdintsuaz beste zenbait. Baina beren lekukotasuna dutenez gero, argitartzea merezi luke, behar bezela aztertu eta kokatu ondorean. Lan hori argitaratuak direnetatik hasi eta argitaratu gabeak direnetaraino prestatzen ari da, lehenik olerkiei buruz; gero euskal artikuluei buruz egin beharko litzateke eta azkenik agian beste lan guztiari buruz.

* * *

Agerrenen gaiak poemagintzan ez dira asko. Lehenik eta behin erlijio gaia aipatu behar. Erlijioko gaietako buruzko olerki asko du, garizuma dela, eguberriak direla, pentekoste dela eta abar. Olerki batzutan mistizismora era ia-ia helduan dela esan genezake eta agian honetan hainbeste miresten zuen Orixe-ren eragina ere nabari zaio. Orixeri buruz idazten duenean izen lagun eta goraipamenezko adjektibo guztiak eskas zaizkio.

Hortaz gainera giza harreman eta maitasunari buruzko olerki mordoa ere badu; askotan halako kutsu bihurri samar batez. Maitasuna da —liriko mailan— alegia bere bigarren olerkigintzarako asmo eta gogo iturria.

Epika mailan ditu beste zenbait lan. Xabierko San Frantziskori edo Aralarko Mikel Deunari, bere esateko moduan, olerki bat egiten dionean, nabari da gainera bere euskal sena eta gogoa ere adierazi nahi dituela gelditzen zaion bide bakarretik. Epika kutsua dute bada holako poema batzu.

Eta azkenik folklore eta ohituretako gorabeherak, bizimoduko ezinak eta pozak, baina jende xumearen ikuspegitik, herri euskaldun baten ikuspegitik.

Grafia alegia, nahiz eta bere zalantza eta ezberdintasunekin, batasunaren aurrekoa du. Joskeran nabari zaio noiz behinka euskara ez dela bere betiko hizkuntza, baina aberatsa eta mardula da bere hizkuntza.

Hizkuntzarekiko jarrera purista edo aranista batena du jeneralki, zenbait Nafarroako bereizitasun erantsiz. Baina hizkuntza berriki hartua dutenek bezela, eta batez ere hizkuntza klasikoetan jantzia bezela asko-

tan hitzaren etimologia bilatzen du, erabilpena baino gehiago; beste batzutan berriz gonparabidea jartzen du baita grekoko hitzekin ere. Beraz joera kulturalista dei genezakeen hori du.

Betire, euskaraz eta espainolez ez du ere estilo bera. Espainolez, nire ustetan, askotan burruka kutsua nabari zaio. Euskaraz herrikoia goa izaten saiatzen da.

Eta beti gizaseme orekatua dugu, ekilibratua, moderatua, aritzen dena teknikaren eta munduaren aurrerapenekin. Gizaldi gogor bat gertatu zitzaion Irunshemea zen Jose Agerre Santesteban, Don Jose.

AGUERRE Y EL VASCUENCE (*)

Pamplona, 29-XII-1989

Conchita Ochoa

Cuando José Mari Satrústegui me habló de este acto de Euskaltzaindia, recordé que entre los trabajos inéditos de mi marido había algo sobre Don José Aguerre. A José Mari le pareció muy oportuno que yo lo leyera en esta sesión de hoy.

En este momento, pues, no hago más que prestarle mi voz a Miguel Javier, a él que tanto dio a Navarra, al euskara, a nosotros y a mí.

¡¡José Aguerre!!

¡¡Miguel Javier Urmeneta!!

Hablando de vosotros no se puede decir Goian beude. ¡No! Porque estais vivos, estais entre nosotros con vuestra pluma, vuestro pensamiento, vuestra ejecutoria. Y no podéis, no queréis descansar, porque hay que ganar una serie de batallas que todavía tenemos pendientes.

* * *

Antes de leer el artículo de Miguel Javier, quiero aclarar que fue escrito en 1982 y que el periódico al que se refiere en uno de los párrafos es "Príncipe de Viana", como ha dicho antes Patxi Zabaleta. Y una gran decepción para mi marido fue, que después de haber conseguido que saliera a la luz y llevarlo adelante en pleno franquismo, con las dificultades que esto conllevaba, justamente en plena democracia lo dejaron morir con total indiferencia.

* * *

Silueta gruesa, pacífica con boina para atrás. Pensador y escritor como un clásico vasco. Todo lo menos parecido a un agente secreto de

(*) Palabras de presentación de Conchita Ochoa de Urmeneta al trabajo inédito de Miguel Javier Urmeneta "Aguerre y el vascuence", leído por ella misma en la sesión pública de Euskaltzaindia.

lo que creo fue acusado. Mirándolo con sentido común D. José es el mejor disfraz para un agente secreto.

Durante muchos años sólo hubo una ventanilla para que el vascuence de Navarra tomase un poco el aire y era el artículo de Aguerre en “El Pensamiento Navarro”. Gracias a Miguel Angel Astiz.

Cuando vino Benjamín Palencia no vendió más que un cuadro en aquella ciudad musida. Pero yo le dije a Palencia: ¿A que no le han hecho nunca una crítica en vascuence? Tiene Vd. razón y la guardo como una reliquia aunque no la entienda. La hizo Aguerre.

Al vascuence en Navarra y en aquel tiempo no le tiraban a matar, le tiraban a morir que es mucho peor. En Roncal sólo quedaba la Simona, Ubaldo y María Ezker. En varios pueblos del Salazar era cuestión de meses. Y detrás de San Cristóbal la gripe normal de este invierno puede llevarse el vascuence de un Ayuntamiento entero después de 4.000 años. ¡Qué vergüenza!

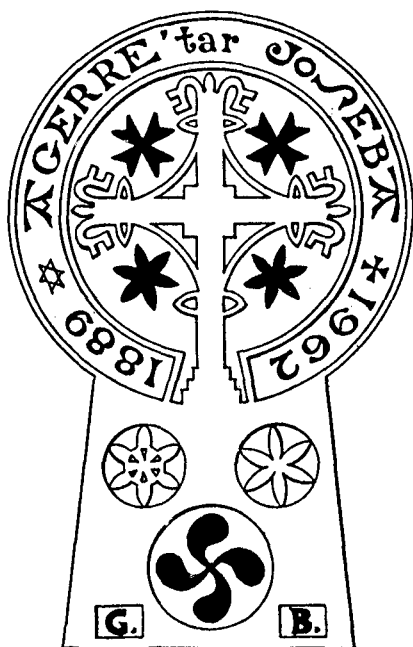
Miguel Gortari, Presidente de la Diputación, revivió la Sección de vascuence en Príncipe de Viana enlazando con aquella laureable “Euskeraren Adiskideak” de antes de la guerra.

Pero yo estaba empeñado en algo más eficaz. Yo quería ver a la Diputación Foral dando la cara oficialmente y formé una conspiración con ocho o nueve curas para editar un periódico en vascuence, foral y oficial. El mejor momento era cuando la sesión del viernes se prolongaba al sábado y entonces venían las comisiones de los pueblos a ver a los Diputados y a veces sólo quedaba en la sesión el Presidente y algún otro. El Presidente sólo y dormido con las gafas en la punta de la nariz escuchó aquel sábado mi moción de urgencia y se aprobó. Miguel Javier; además siento no conocer esa lengua de los antepasados.

Pues mire, D. Félix, cuando tú naciste aún se hablaba en Puente La Reina, donde tienes la Finca. ¡Quíá! Pues en 1869 el Príncipe Bonaparte recoge “al oído” el cántico de los tres jóvenes en dialecto de Puente. “Igzuzqui t'ilarguia, ceruco izarrac, etc.”. Marco apoyó sin reservas, como siempre, y ningún miembro de la Corporación puso trabas. Acabo de recibir el número 148 y año XVI. Aguerre se hubiera alegrado.

Hoy el vascuence es lengua oficial en algunos valles de Navarra, según el Amejoramiento. Pero el esfuerzo para su supervivencia está por hacer. En el fondo los estamentos de poder siguen tirándole a morir. No les importa.

Yo también defiendo que las soluciones han de ser de sentido común, realistas, inteligentes, liberales. Pero va quedando poco tiempo.



†

AGUERRE ta SANTELESTEBAN
 tar' JOSEBA JAUNAK
 JAUNGOKAGAN ATZEDEN
 ARTU ZUEN IRUKAN 1962'ko
 URRILAREN 19' GN

†

BERE ENAZTE TA JEME-ALABAK
 ESKATZEN DIZUTE OTITZ BAT
 BERE ANIMAREN ALDE

†

IZAN ERE ZURETZAT EGIN NAUZU,
 TA EZIN EGONEZ DAKAT BIOTZA
 ZUREGAN ATZEDEN ARTZERANO

(AGUSTIN DEUNA)

En este conjunto de recuerdos está cuando en el mismo día enterraron a dos amigos respetados, "Garcilaso" y Aguerre. A lo de "Garcilaso" fui con el corazón, y el deber de Alcalde. De Aguerre poco recuerdo oficial. Estaba una tarde muy cruda de enero como las de aquí, pero fui con mi mujer al Cementerio de Aoiz. Solos. A dejarle cuatro florecitas de enero. A un lado la ermitica de San Miguel de Izaga, desamparada entonces, y muda, iclaro!, muda... No sé si estarían alrededor las "colostias" o gorostis que llevan allí los romeros, los de los pueblos, pero en verano. Los altos de Zarikiegi tenían color de plomo, era domingo y el campo estaba desolado y frío.

MIGEL JABIER URMENETAREN OMENEZ

Iruña, 1989-XII-29

J. M. Satrustegi

Urte amaierako batzarre honetan bi euskaltzale ospetsu omentzen ditu Euskaltzaindiak Nafarroan. Biak ezagutu nituen, nahiz ez hein berean, eta biekin parte hartu nuen gerra ostean euskararen alde Nafarroan egindako lanetan.

Jose Agerre jauna nahiko zokoraturik zegoen bere etxean nik ikusi orduko. Olite kaleko bere gela —lantoki eta atsedeneku— dut orain gogoan. Han entzun nizkion neu urgazle nintzelarik Euskaltzaindiarekin izandako gora-beherak. Oso aipatua zen bere izena eta ardura Iruñeko euskaltzaleen munduan. Berriki jakina dut, Azkueren istripuan uretik euskaltzainburua atera zuen gizasemearen alde lehenengo diru-eskea berak egin zuela, jakina denez, ibai-ertzean utzitako jantzien sakelak hustu baitzizkioten gizonari, Azkue zenari laguntzen zebilen bitartean.

M. J. Urmenetaren gomendioz agertu nintzaion etxean, bigarren omendua bera dugularik ospakizun honetan.

Bakoitzak bizi izan dugun egoeraren aipamena egiterakoan, bi bide jarrai ditzakegu: atzean gelditutako bidearen ertzean utzitako mugarriena; ala bidea egin genuenon giroa, eguneroko kezka, oztopo eta lorpenak azaltzen dituen.

Lehenengo ikuspegia da nabarmenena. Ekintza nagusien zerrenda egitea ez da hain zaila. Orduko egunkarietan agertzen dira eta edozein historigilek bil ditzake. Aitorpenen emaitza, alderantziz, norberak bere barruan daraman altxorra da eta ezin du berak baizik adierazi.

Aipa dezagun haur euskaldunen saristatze famatua. Hamar urtez egindako txangoen urratsak 1956tik 1966ra sakabanaturik daude eta egunkariak aipu dituzte herritako azterketak nahiz saritutako haurren kopurua. Lekuan-lekuko giroa, aurkako erasoak, guardia zibilen harrera eta bertako euskaldunen beldurra, beste zaku bateko irina dira.

Ezin naitekeenez gertakizunen ildotik gehiegi luzatu, ekintza haien asmo eta helburuez arituko naiz. Plangintzan baziren estrategia arloko

eragile burutsuak eta jende-aurreko langile eta bide urratzaileak. Multzoa ez zenez haundia, norbera bere eginkizunaz jabetu beharrean aurkitzen zen. Migel Jabier Urmeneta eraso orokorraren asmatzaile zen. Ez zuen bere burua gehiegi nabarmentzen, baina beti taldearen eragile. Herriaginteen aurrean berak zuen aurpegia agertzen, ekintza horien babesa, baimena eta diru laguntza lortzeko.

Nafarroako haur euskaldunen sariketa-plangintza mamiturik eta plazaratzen hasia zen 1956an nik jakin orduko. Luzaiden jakinerazi zidan Migel Jabier Urmenetak, eta irteerak igandetan izan ohi zirenez, nik ez nuen askotan joaterik izan.

Joan-etorri guzien helburua hitz gutxitan laburtzen da: Euskaldunari bere hizkuntzarenatik sortutako beldurra eta lotsa gainditzea, alegia. Haurren bidez gurasoak irabaztea. “Orain arte euskara gauza txarra bazen... orain saritzera zatozte?”, entzun nuen neure belarriz Basaburua aldean. Lehen urratsaren eginkizuna, beraz, psikologikoa izan zen; gaiztakeriaren atorra gorria euskarari kentzea.

Hamarkada horren ondotik bigarren urratsa bururatu zitzaion gidariari: Euskaldunak izan, baditugu, baina gero euskara irakurtzeko biderik ez badiegu ematen, nola landuko dute euskara? —itaundu zigan Aurrezki Kutxa Munizipaleko bulego dotore batean bildu ginen adiskideei. Sarasate pasealekuko zugar sendoek estaltzen zuten euren orri itxiekkin hiriko horma zimentazkoen gordintasuna. “Euskarazko aldizkari bat argitaratuko dugu, zioen berak, mendialdeko sukalde txoko guzietan euskarak sarrera ofiziala izan dezan”. Elkarri begira gelditu ginen zenbaitzu, ezinezko amets baten aurrean bezala. Euskaldunari euskaraz irakurtzeko bidea ematea zen bigarren ekintza honen helburua.

Mundura datorren haur bakoitza ogia besapean duela jaiotzen dela, esan ohi zuten gure aurrekoek, beharren neurrira sortu ohi direla laguntzak aditzera emateko, eta asmo berri honek Pedro Diez de Ulzurrun sendagilearengan izan zuen bere ugazaba eta arima. Ordurako nabarmena zen euskararen aldeko ekintzetan adiskide honen nortasuna, jarrera eta ordu askotako lana eta, inolako zalantzarik gabe, bere gain erori zen ekintza berriaren zama nagusia ere. Zuzendari, arduradun nagusi eta idazleen arteko lokarri zen eta esker txarrez ordaindu zitzaion politikak sortutako gizonzka zitalen aldetik bere lan jator eta ohoragarria.

Dozena bat idazle euskaldun elkartzen ginen, gezurra badirudi ere, Nafarroan euskarazko “Príncipe de Viana” aldizkariaren inguruan. Zenbaitzuk ez dute jakinen “Roncesvalles” izan zela jatorrizko lehen izenburua, eta horrela inprimatu genituen oso bitxiak diren zero zenbakiaren lehen probak, 1966ko urteberri aldera.

Zazpi mila ale banatzen ziren etxez-etxe doan harpidedun bakoitzaren izen abizenekin. Diru kopuru ederra suposatzen zuen urteko balan-

tzeak, eta nondin aterako zen horrenbeste txanpon galdetzen genuelarik, erantzun bakarra Urmenetaren ahoan hau izan ohi zen: “euskara errazean egin zuen lana, denek ulertzeko moduan...”.

Gaur Euskaltzaindiak eta Nafarroako Gobernuak omentzen duten Urmeneta jauna ez zen euskal aldizkariaren eragile eta babesle hutsa. Bere atala bete ohi zuen hilabetero herrietako merkatu eta feriei buruz, abere eta nekazaritzako salmenten azken prezioen berri emanez. Erdaraz idazten zituen txostenak, noski, eta neuk itzultzen nizkion gehienetan euskarara.

Oroitzapen goxoa utzi zigun, ekaitzak jo zuen arte, urte haietako lan astingarriak. Erle xumeak bezala ginen taldeko lankideok erlauntzara hileroko bakoitza bere aldetik lanak ekartzen.

Bospasei urteren buruan ez zitzaion aski gidariari aldizkariaren argitarapena eta beste urrats garrantzitsuago baten helmuga zerabilkien Nafarroako euskararen laster-apustuan. Eskoletako ofizialtasunean ezarria zuen atalburua. Ordurako hasia zen, 1971. urteaz ari naiz, Nafarroako ikastolen mugimendua, baina ikastetxe guzitan nahi zuen diputatu gaur omenduak euskara baliarazi. Bi ekintza nagusi burutu zituen, kargua uzteko erabakia hartua zuelarik: ordu erdiko ikastaroak nahi zuten guztientzat ofizialki eskoletan antolatzea, eta legezko ofizialtasuna egunoroko bizitzan euskararentzat lortzea. Zoritxarrez ez zuen laguntza haundirik lortu irakasle askoren aldetik ez Madrilgo ordezkarien zikoizkeriagandik, erakaskuntza hori ordaindua izan arren, eta lekukotasun edo testiguantza hutsean gelditu zen ordu erdiko ikastaroa. Hala ere, euskara ez zen, ordurarte bezala, mamutza nazkagarri bat agintarien babesa merezi zuelarik orain.

Eta Euskararen Zabalkunderako Oinarrizko Arauei dagokienez, kargua utzi aurreko azken Batzarrean onartzea lortu zuen Amadeo Marco zenaren laguntza baliotsuarekin, ondorengo sasi-jauntxoek arbuia, baztertu eta isildu bazuten ere.

Nafarroaren ondasun haunditzat zeukan Migel Jabier Urmenetak euskara eta biztanleen artean zabaltzen saiatu zen era berean ahalegindu zen azken urteetan astirik izan zuen neurrian, berak ere ikasten. Mintza praktikak egin zituen bizpahiru lagunekin azken gaitzak jo zuen arte.

Gehiago esango nuke; azken finean heriotzak berak borondate hori aintzat hartu nahi izan balu bezala, hain gauza politik gaztelaniaz idatzi zituen gizonaren azken idazlana euskarazkoa izan zen, non eta San Fermin festa aipatuetakoa egitarau ofizialen iragarki liburuan.

Emaitzetatik ezagutuko duzue..

Ohore handia da Euskaltzaindiarentzat Nafarroak azken gizaldian ukan duen gizaseme ospetsuena euskaltzain urgazleen zerrendan sartu izana.

Zor haundia ordaintzen du maila goreneko ospearekin eskaintzen dion omenaldiaz.

* * *

Recuerdo con relativa precisión el primer encuentro personal con don Miguel Javier Urmeneta, en 1956, y el porte de su figura erguida con traje azul oscuro, como diseño concebido para lienzo inmortal de un artista plástico. Es la impronta que treinta y seis años de perspectiva en cargos públicos, y el propio trato amistoso que normalmente erosiona los perfiles, no han podido desdibujar. Puntualizaré que fue en Valcarlos y en la fiesta anual de los “Bolantes”, que todavía se celebraba por febrero, sin que el obligado rigor de la estación impidiera a este hombre el desplazamiento que le permitía revivir la experiencia del bello espectáculo de Carnaval.

Su aspecto aparentemente distante y serio con el cuño inconfundible de Academia Militar hasta en el esbozo de sonrisa que no acababa de relajar sus facciones, tenía el punto débil en el resquicio abierto de dos ojos inconfundiblemente humanos a la luz inquieta, soñadora, de su exquisita sensibilidad artística y espiritual.

No es habitual la faceta de una personalidad carismática que sabe compaginar con dignidad la aureola de la popularidad, y la cercanía de la calle con el ciudadano de a pie en cualquier angosta acera. Es como vuelo majestuoso de águila que no pierde de vista el surco insignificante del arroyo en la perspectiva privilegiada de las almas nobles. ¡Cómo lo iba a olvidar!

Y así lo supo entender con su instinto peculiar el pueblo que acudía a él sin preámbulos en el capítulo crediticio de la Dirección de la Caja Municipal, en el horario de atención al ciudadano que él mismo implantó en la Alcaldía de Pamplona, y en el sendero trillado de todas las reclamaciones provincianas que socializaron su despacho de diputado en este Palacio de Navarra.

Como dato anecdótico, la referencia personal incluía la filiación completa, don Miguel Javier Urmeneta, sin economía de términos; o simplemente, don Miguel Javier, sin otro bagaje genealógico ni institucional.

Impulsor del euskera en Navarra

Euskaltzaindia, Institución académica creada hace setenta años por iniciativa de las cuatro diputaciones vascas, tiene hoy el honor de dedicar esta sesión extraordinaria en la planta noble del Gobierno de Navarra, al

recuerdo y homenaje de dos personalidades que, en circunstancias difíciles de nuestra historia más reciente, asumieron el riesgo de velar por los derechos de la vieja lengua autóctona de este pueblo en calidad de tesoro asumible por cualquier ideología civilizada.

Me ha gustado la pincelada entrañable que la pluma galana de don Miguel Javier ha trasladado del archivo familiar a los labios de Conchita. Es mucho más que la nota simpática que anima el tono tradicionalmente plomizo de las sesiones académicas. Es un testimonio que nos honra con el elogio delicado y bello a la memoria del amigo. Significa grandeza de corazón el detalle entrañable de “las cuatro florecicas de enero”, como homenaje recoleto más allá del boato oficial, al personaje silenciado y al académico desposeído que reposa en la tumba solitaria de Aoiz.

¡Cómo le hubiera gustado al autor ir deshojando uno a uno los pétalos de cada flor significada en el ramillete, precisamente en el marco oficial que él soñaba para nuestro idioma en Navarra! Flor de sonrisas infantiles en cada diploma que llegaba a los pueblos por haber cultivado la lengua de nuestros mayores. El parto laborioso e ilusionado de la revista “Príncipe de Viana” íntegramente redactada en euskera por escritores navarros fue primavera esperanzada para muchas familias humilladas y proscritas por su cultura. Y hubo floración graciosa de rosas rozagantes en el huerto paterno con la proclamación de las “Bases para la Enseñanza y el Fomento del Vascuence”, en sesión del día 15 de diciembre de 1972, como culminación de una eficaz sementera propiciada por la Excma. Diputación Foral de Navarra.

Hay que decirlo bien claro: nunca se había producido una transformación tan espectacular en tan poco tiempo, a pesar del clima adverso que rodeaba al idioma autóctono en la postguerra. Fue el mejor servicio que se pudo prestar a la cultura y un paso fundamental para ir construyendo el camino de la comprensión y de la tolerancia.

El recuento deslabazado de proyectos y realizaciones, con ser significativo, no es más que el exponente material del espíritu que animaba al grupo de sus promotores. La distribución nominal de siete mil ejemplares mensuales que se comentaban junto a cada fogón en un lenguaje que la historia les había escamoteado, era un acto de justicia y reparación obligada de muchas carencias. Pero lo más significativo de aquella simpática aventura en la que nos vimos involucrados un reducido número de entusiastas soñadores, era la presencia de la Administración que avalaba, financiaba y suscribía esas actividades. La popular Sección para el Fomento del Vascuence constituía el estandarte y la retaguardia de la campaña propiciada por la Diputación a través de la prestigiosa Institución “Príncipe de Viana”.

Es cierto que, inmediatamente después, las suspicacias y las miras rastreras se cebaron en el proyecto demasiado noble para miras raquíti-

cas y se saldó la cuenta de tanto entusiasmo desinteresado con la moneda de la mediocridad y la indelicadeza, lo que no empaña el mérito de lo realizado.

Queda así esbozado a grandes rasgos el motivo del homenaje que hoy se rinde a dos personas que dignificaron con su esfuerzo altruista una etapa brillante de la primera Institución Navarra que hoy nos cobija sin reticencias, y yo diría que con complacencia, en su planta noble. Miguel Javier Urmeneta, la figura más destacada de la postguerra en la sociedad navarra, aportó su prestigio y su talento de estrategia a la causa del euskera. “Si el vascuence se muere en Navarra, escribió en el editorial del primer número de P. de V., será porque los navarros son indiferentes a la estimación de este misterioso legado de nuestra antigüedad. Pero si los navarros quieren el vascuence no morirá”.

Y más adelante matiza las consecuencias de la posible desaparición: “...el vascuence, una vez muerto, no se podrá restaurar como los Monasterios y los Castillos. Y si el vascuence muere habrá desaparecido un verdadero Monumento Nacional...”.

Amor desinteresado, sin trastienda ni complejos, que supo comunicar al equipo de colaboradores con admirable altura de miras Miguel Javier Urmeneta.

Euskaltzaindia supo captar el mensaje fecundo y el alcance de sus actuaciones y lo nombró académico correspondiente.

Hoy, al hilo de este homenaje, quiere dar un toque de atención a la conciencia de todos los navarros para denunciar la delicada situación que atraviesa la Lengua de los Navarros. A nadie beneficiaría su desaparición, y todos seríamos los perdedores.

Ojalá que la figura señora de Miguel Javier Urmeneta motive a nuestros gobernantes para que no se malogre la semilla de idealismo que él derrochó con magnanimidad y todos le agradecemos.

Navarra entera se honra con este homenaje a Urmeneta.